

BANKER OMKRING RETTSOPPGJØRET

... Norman Harris Aall ...
 (Nedenstående var opprinnelig tenkt å danne innledningen til en "Landssvikfanges" artikkel med samme tittel).

En rettsstat bygges ved "likhet for loven"; loven er prøve-
 stenen på hva der skal være riktig handlemåte for alle. Til "lo-
 ven" hører også avtaler mellom stater; de har endog forrang for
 den enkelte stats egne indre lover eller bestemmelser av dens
 myndigheter. Jfr. straffelovens § 14.

Den 19.9.1910 har vi antatt 13 av de 14 Haager-konvensjoner
 fra 1907 og dermed bundet oss overfor andre stater som har antatt
 dem, således som Tyskland.

Den 9.6.1940 ble overgivelse fra norsk side avtalt med Tysk-
 land; Krigen skulde være "opphørt" - "avblåst" - i Norge og bare
 fortsette ved "andre fronter". Våre soldater ble frigitt og offi-
 serene mot æresord på at de ikke skulde bære våpen mere mot Tysk-
 land eller skade Tyskland og ved sin person og sin familie og ei-
 endom stå inne for løftet. Likeledes ble de ca. 5.000 norske sol-
 dater som var internert i Sverige frigitt etter omhyggelig innhen-
 tede erklæringer, derunder også fra den norske legasjon i Stock-
 holm ved dens militærattaché, kaptein Strugstad. Før de fikk komme
 inn i Norge ble de avkrevet samme løfte på æresord. - Etter krigs-
 reglementets art. 20 "skal krigsfanger sendes hjem snarest mulig
etter fredsslutningen", Tyskland erklærte således ved sin handling
 også overfor Sverige at det anså seg for å ha sluttet fred med det
 okkuperte Norge. Senere ga det flere beviser for det samme, f.eks.
 ved å frigi de 800.000 tonn norsk skipstonnasje som det hadde kun-
 net ta som "gode priser" dersom krigstilstanden hadde vedvart.

1. Etter krigsreglementets art. 10 er krigsfanger som frigis
 på æresord "forpliktet ved sin personlige ære til samvittighets-
fullt å oppfylle de overtatte forpliktelser", og det "såvel over-
for sin egen regjering som overfor den regjering som har tatt dem
tilfange". Og "deres egen regjering er forpliktet til hverken å
kreve eller å motta av dem noen tjeneste som strider mot det ord
de har gitt".

For norske borgere ellers bestemmer krigsreglementets kap. 4,
 "Om overgivelse", i art. 35 at "når avtaler om overgivelse er slut-
tet, skal de overholdes samvittighetsfullt av begge parter". - Og
 i art. 43 heter det, at "når den lovmessige makt faktisk er gått
 over til okkupanten, skal denne treffe de forholdsregler som der

er adgang til for såvidt mulig å gjenopprette og sikre den offentlige administrasjon og det offentlige liv, idet landets gjeldende lover skal respekteres, når der ikke foreligger absolutte hindringer derfor. - Om de hindringer foreligger, avgjør imidlertid okkupanten selv. Og den tilstand at regjeringen Nygårdsvold vilde fortsette å styre Norge fra fiendens land, anså okkupanten for slik en absolutt hindring.

Det er altså den okkuperte stats egen forpliktelse å medvirke til at den offentlige administrasjon og det offentlige liv gjenoprettes og sikres etter dens egne lover.

2. Overensstemmende med den tilstand som således var inntrådt mellom Norge og Tyskland ble der både fra norsk og tysk side truffet en rekke forføyninger. Stortingets avvisning den 11.9.1940 av den krigførende regjering Nygårdsvold i London for såvidt det okkuperte Norge angikk, ga avgjørende uttrykk for at det norske standpunkt stemte med det tyske.

Ut fra disse rettsbestemmelser om et okkupert lands forpliktelser etter rett og folkerett har hundretusener norske borgere i eller utenfor noe politisk parti ansett seg forpliktet og berettiget i sitt forhold til okkupanten.

Ved Kongens og regjeringens offisielle avreise den 9.6.1940 vakte deres erklæring om å ville føre krigen videre utenfor det okkuperte Norge betenkeligheter. Det var å utsette Norge for en farlig splittelse mellom de to krigsparter, og det var ingen oppfordring til det ut fra formodning om at Norges innsats skulde få noen avgjørende betydning for krigens utfall. Vi var ikke årsak til krigsoppgjøret mellom partene, men offer for det. Det er lite sannsynlig at Stortinget vilde ha godkjent en slik beslutning, hvis det var blitt spurt, hele det norske folk heller ikke. I samsvarende svar hermed rådet både kommanderende general Ruge og general Fleischer inntrengende Kongen og regjeringen fra å forlate landet.

Men i ethvert fall for det geografiske Norges vedkommende var altså krigen opphørt og dens voldsforhold avløst av en folkerettslig avtalt og fastslått rettsoråning.

3. Ordrene fra London til det okkuperte Norge og aksjoner på grunn av dem, - hvorledes stemmer de med disse rettsbestemmelser? Det kan neppe være nødvendig å regne opp eksempler på de ulykker som gir svaret. Minnet om de norske idealister som på grunn av slike ordrer fra motsatte sider har båret med livet i kamp for sitt fedreland, der neppe ut med det første.

4. Når borgere her har antatt at den lov de skulde følge var de avtaler som var avsluttet om at krig var opphørt her, og de

rettsbestemmelser som de skulde gjelde, - er disse borgere da forbrytere? I så fall: mot hvem? Ikke mot sitt okkuperte fedreland.

Er omvendt de som har brutt avtalene og de vedkommende rettsbestemmelser i den tro å være forpliktet til å følge ordrer fra den bortreiste regjering, - er de forbrytere? Mot hvem? - Moralsk sett vel ingen av partene, - juridisk neppe heller.

5. Regjeringen Nygårdsvold mener at der beste krigstilstand i mellom det okkuperte Norge og Tyskland tross overgivelsen, tross regjeringens egen erklæring om at krigen var opphørt, tross traktaten om at voldstilstand opphører og rettsordning gjenopprettet ved okkupasjon, tross Stortingets erklæring av 11.9.1940 om at regjeringen Nygårdsvold hadde opphørt å ha styret i det okkuperte Norge og tross folkets temmelig samstemmige ønske om fred og rett til å stå utenfor stormaktene's krigsoppgjør. Barde regjeringen ikke da i ethvert fall ha sendt krigserklæring også for det okkuperte Norges vedkommende til okkupanten? Etter den 5. Haager-konvensjons art. 1 er enhver stat forpliktet til det før den begynner krig. Etter den traktat kunde okkupanten ha rett til å kreve en slik meddelelse. Etter regjeringens erklæring noen år før, at "hele ledetråden for Norges utenrikspolitikk var at Norge hverken kunde føre krig eller vilde føre krig", og den avrustningspolitikk som regjeringen i samsvar hermed hadde gjennomført, hadde også det norske folk rett til å vente grei beskjed om det, når regjeringen hadde oppgitt denne ledetråd og nå vilde føre krig. Dersom regjeringen hadde funnet det overflødig å gi en slik meddelelse for det okkuperte Norges vedkommende, fordi den altså fra London drev sin krig på vegne av den ikke-okkuperte del av det norske rike, skyldte den ikke da ihvertfall å tilbakekalle sine egne uttrykkelige erklæringer til okkupanten og til Norges folk om at der ikke skulde føres krig i Norge? Det lå jo i dagen at det kunde komme til å gå rundt både for norske borgere og for okkupanten hva regjeringen egentlig mente med sin offisielle fredserklæring eller sine hemmelige instruksjoner fra London. Og denne uklarhet kunde ha de alvorligste følger for både det norske folk og okkupanten: så lenge okkupanten ikke hadde klar beskjed om at krig var gjenopptatt i det okkuperte Norge, vilde han anse fiendtligheter her ikke som krigshandlinger, men som franktirerers voldsferd. For de norske borgere betød det at de vilde miste den beskyttelse som krigførende har etter den 4. Haager-konvensjons krigsreglement og bli utlevert til å skytes som snikmordere. Og det ble ikke få nordmenn. D e t kan jo ikke ha vært regjeringens hensikt med dens unnlattelse av å kalle sin fredserklæring tilbake. Likeledes måtte

regjeringen ved å egge til fiendtlig holdning overfor okkupanten også virke til å framkalle borgerkrigsstemning i Norge med de statsfarlige muligheter av en sådan. Eksempler foreligger i særlig antall også om det. Heller ikke d e t kunde være regjeringens hensikt.

6. Hvorvidt regjeringen vilde ha fått tilslutning av det norske folk, dersom den hadde opptrådt under full klarhet, kan være uvisst. Hvis en formodning om at en slik tilslutning vilde utbli skulde være grunnen, gjør det umlatelsen ikke bedre. Etter en utbredt oppfatning i Norge har regjeringen Nygårds vold vært tvunget av Vestmaktene til å oppgi Norges nøytralitet, flytte over til London og derfra sende sine ordrer - alt like så tvunget som folket her i forhold til okkupanten. I en slik tvang har man funnet en forklaring av dens handlinger. Legges alminnelige rettsprinsipper til grunn for bedømmelsen, blir det ikke lett å forstå at det var berettiget av regjeringen å oppgi den passive nøytralitet som den hadde bekjent seg til, eller at den unnlot å tilbakekalle sin fredserklæring - osv.

7. Det er heller ikke lett å se hvorfor påtalemyndighet og dommere går forbi disse ubesvarte spørsmål av grunnleggende betydning, men reiser de alvorligste anklager mot personer som har vært offer for den vanskjebne som regjeringens uklarthet har forvoldt. Der sitter idag tusener av norske borgere i fengsel, og titusener norske borgere går stemplet med et ærerørig skjellsord på grunn av denne uklarthet, borgere som før krigen har hatt sitt skjold uplettet og fremdeles har sin samvittighet urokket av rettsforfølgningen. Spørsmålet har her ved ikke gjeldt inndragning av ulovlig ervervede midler. Etter gjeldende rettsordning kan staten ikke inndra en borgers midler uten at der foreligger en straffbar skyld hos ham. Der burde det selvsagt være anledning til. Det er ikke grunn til å la noen beholde finansielle fordeler som han ikke selv har vært årsak til. At noen kan slå mynt av en krig, kan endog virke til å framkalle krig. Det vilde derfor være til fordel for verden om det ble internasjonal overenskomst, at ingen borger av noen stat fikk beholde større utbytte av sin virksomhet under krig enn under fred, og således spekulasjon i krigsindustri opphørte å bli krigsårsak. Blodpenger pleier heller ikke å være til velsignelse for noen. Men det er ennå ikke blitt norsk lov, og det er altså ikke slike spørsmål det her gjelder. De beskyldninger som samles under navnet "landssvik" sikter de tusener av anklagede for å ha sveket sitt fedreland av mangel på nasjonal bevissthet. Inndragning av finansielle midler blir så fastsatt i dommene som en konsekvens av den antatte skyld. Men anklagene har bare kunnet

begrunnes ved at avgjørende kjennsgjerninger er latt ut av betraktning. Tusener av borgere siktet for landssvik har handlet som de har gjort fordi de mente at det var nødvendig for sitt fedreland. Det skulde etter straffelovens §§ 47 og 57 m.fl. fritas dem for straff. Det vites imidlertid ikke at dette grunnleggende synepunkt for straffskyld overhodet har vært fremme i domstolenes avgjørelser.

8. Selve rettergangen har tildels reist spørsmålet om Norge opphørt å være en rettsstat. Når nå og da en kyndig og redelig mann har gjort innsigelser, er de interesserte kretser parat med nye hånsord mot dem som våger det, såsom "silkefront" o.l., hvor etter avisredaksjonene lar videre protester gå raskt ned i papirkurvane. Således legges og vedlikeholdes en hatstemning i vårt folk. Når deretter rettsforfølgningen gir lydige utslag av denne stemning i motsetning til vårt beindige folks rettsbevissthet og tradisjon, skyldes der på den opinion som således er dyrket fram. Denne blir nå kalt folkets umiddelbare reaksjon for rettferdigheten. - En videre utvikling i samme retning synes å bringe fare for å ende i en bøddel-front av lynch-lystne. Skal det betros en slik utvikling å representere rettferdigheten?

1942
1995